

บทที่ 5

ความสำคัญของชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาในปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาของการก่อตั้งเมืองสงขลาบ่อยากว่า 160 ปี มีชุมชนเก่าแก่ที่อยู่คู่เมืองสงขลามา ยาวนานที่สุดชุมชนหนึ่งได้แก่ ชุมชนชาวจีนบริเวณย่านถนนสายวัฒนธรรม ซึ่งส่วนประกอบต่างๆของ ชุมชนนี้ตั้งแต่ผู้คน อาคารสิ่งปลูกสร้างไปจนถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดำเนินไปในชุมชนแห่งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านต่างๆของเมืองสงขลาที่น่าสนใจ และในปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ก็ยังคง มีความสำคัญต่อเมืองสงขลาในหลายด้าน ดังนี้

ความสำคัญของชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาเป็นชุมชนเก่าแก่ขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของเมืองสงขลาบ่อ ยานับตั้งแต่มีการก่อตั้งเมืองแห่งนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และจากการที่ชาวจีนใน ชุมชนแห่งนี้ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับ “ศูนย์กลาง” ของอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของเมืองสงขลา รวมถึงเกี่ยวข้องกับ “ศูนย์กลาง” แห่งอำนาจของรัฐไทยมาโดยตลอดจึงทำให้ชาวจีนเหล่านี้ยังคงสามารถ แสดงออกถึง “ความเป็นจีน” ของตนในสังคมเมืองสงขลาได้อย่างค่อนข้างเสรีและต่อเนื่อง ลักษณะเช่นนี้จึง ทำให้ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาเป็นชุมชนของชาวจีนโพ้นทะเลอีกแห่งหนึ่งในประเทศไทยยังคงรักษา ลักษณะที่สะท้อนถึง “ความเป็นจีน” ของตนเอาไว้ได้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

เดิมทีเดิวนั้นชาวจีนส่วนใหญ่มีความเชื่อหลักที่ยึดถือกันมาช้านานอยู่ 3 ประการ คือ ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และพุทธศาสนาแบบมหายาน ซึ่งในอดีตชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาที่พยายามรักษาสืบเหล่านี้ เอาไว้มาโดยตลอด ซึ่งจากการที่ชุมชนย่านถนนสายวัฒนธรรมของเมืองสงขลาที่มีภูมิหลังมาจากการก่อร่าง สร้างถิ่นฐานโดยแรงงานของชาวจีน แต่ต่อมาชุมชนแห่งนี้ก็ยังมีลูกหลานชาวจีนอยู่อาศัยและใช้เป็นสถานที่ ที่ทำมาหากินอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงพยายามรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีความเชื่อ แบบจีนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึง “ความเป็นจีน” ในชุมชนดังกล่าวก็คือ การรวมตัว กันและร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ผ่าน “ศาลเจ้าจีน” และ “สมาคมชาวจีน” ที่ดำรงอยู่มาตั้งแต่ในระยะแรกของการ ก่อตั้งชุมชน และยังคงดำรงอยู่มาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยปัจจุบันภายในชุมชนชาวจีนเมืองสงขลา มีศาล เจ้าจีนอยู่ 5 ศาล คือ “ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา” ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยก่อตั้งเมืองสงขลาในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว “ศาลเจ้าพ่อกวอนอู” ซึ่งตั้งอยู่เลขที่ 88 ถนนนางงาม ศาลเจ้าแห่งนี้

ตั้งขึ้นเพื่อรำลึกถึง “กวนอู” หรือ “กวนกง” อดีตนายทหารร่วมรบของเล่าปี่จากวรรณคดีจีนเรื่องสามก๊ก ซึ่งต่อมาคนจีนยึดถือกันว่ากวนอูซึ่งมีคุณสมบัติของความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี ซึ่งเป็นค่านิยมสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมจีนมาตั้งแต่สมัยจารีตนิยมจนกระทั่งปัจจุบัน “ศาลเจ้าเล่าเต๋งเตียนกวนเต๋กุน” ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับศาลเจ้ากวนอูก็เป็นศาลเจ้าที่ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าซึ่งมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และความกล้าหาญเช่นกัน “ศาลเจ้าไป๋อันเตียน” ตั้งอยู่บริเวณถนนยะลา ซึ่งเป็นถนนที่มีลักษณะเป็นซอยเล็กๆ ที่เชื่อมระหว่างถนนนางงามกับถนนครโน ศาลแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้า “โก๋ยเซ่งอ่อง” ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ชาวจีนสกเกี้ยนเลื่อมใสศรัทธา โดยเชื่อกันว่าหากบูชาแล้วจะช่วยให้พ้นจากอัคคีภัยและโรคระบาด “ศาลเจ้าตั้งเซ่งอ่อง” ตั้งอยู่บริเวณถนนนางงาม ตั้งขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าตั้งเซ่งอ่องกึ่งซึ่งชาวจีนสกเกี้ยนเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณของอดีตแม่ทัพของราชสำนักจีนในสมัยต้นราชวงศ์ถังที่ปกครองดูแลหัวเมืองทางใต้และชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นชุมชนชาวจีนสกเกี้ยน จึงทำให้บรรดาชาวจีนสกเกี้ยนมักนิยมนับถือบูชาเทพเจ้าองค์ดังกล่าว (ขรรค์ชัย อภิสุภาพ, 2547) ส่วนสมาคมจีนซึ่งก่อตั้งขึ้นเป็นแหล่งรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกันและทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในหมู่ชาวจีนเมืองสงขลา ปัจจุบันมีอยู่ 5 สมาคม คือ สมาคมกว๋องสิ่ว สมาคมเต๋จิว สมาคมสกเกี้ยน สมาคมไหหลำและสมาคมฮากกา จังหวัดสงขลา

อย่างไรก็ตามเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เงื่อนไขและบริบทของช่วงเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงการที่ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาปฏิบัติสัมพันธ์กับ “รัฐไทย” มาอย่างต่อเนื่องก็ทำให้ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาได้รับอิทธิพลจากความคิด ความเชื่อและค่านิยมของไทยจากส่วนกลาง รวมถึงอิทธิพลจากแนวคิด ค่านิยมวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยในภาคใต้เข้าไปผสมผสานกับความเป็นจีนของตนมากขึ้น กระบวนการเช่นนี้มีผลให้ค่านิยม ธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมบางประการของชาวจีนในเมืองสงขลาค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปหรือบางส่วนก็สูญหายไป เพราะแม้ว่าชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาในปัจจุบันจะพยายามรักษาลักษณะ “ความเป็นชุมชนชาวจีน” ของตนไว้ผ่านการจัดประเพณีหรือเทศกาลสำคัญของชาวจีน เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษและกิจกรรมต่างๆ ของศาลเจ้าและสมาคมจีนแต่ละคณะเดียวกันลูกหลานชาวจีนในชุมชนเหล่านี้ก็พร้อมยอมรับและปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากพิธีกรรมดั้งเดิมของตน เช่น การจัดงานสมโภชเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลาและศาลเทพเจ้ากวนอูสงขลา (กวนเต๋กุน) ซึ่งจัดขึ้นร่วมกันโดยสมาคมกว๋องสิ่ว สมาคมเต๋จิว สมาคมสกเกี้ยน สมาคมไหหลำและสมาคมฮากกา จังหวัดสงขลาโดยมีกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนหลายตระกูลสำคัญๆ ที่มีฐานะและมีบทบาททางเศรษฐกิจเป็นผู้ผลักดันและเป็นผู้สนับสนุนรายใหญ่ (คู่มือจัดงานสมโภชเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา, 2549) แต่กลับปรากฏว่างานดังกล่าวมีการ “ผสมผสาน” พิธีกรรมแบบจีนเข้ากับกับพิธีกรรม

ทางพุทธศาสนาแบบเถรวาทซึ่งเป็นแนวทางแบบ “พระราชนิยม” และ “รัฐนิยม” รวมถึงพิธีกรรมตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู กระทั่งมีรูปแบบกิจกรรมของงานซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ผูกผ้าเสาหลักเมืองซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมของพราหมณ์ – ฮินดู พิธียกเสาโกเต้งหรือเสาเทวดา (พิธีจีน) พิธีเชิญองค์พระประทับเกี้ยว (พิธีจีน) พิธีตักบาตรอาหารแห้ง (พิธีพุทธเถรวาท) พิธีเวียนเทียนสะเดาะเคราะห์เสริมชะตาบารมี (พิธีบูชาผี+พิธีพราหมณ์ + พิธีพุทธ) เป็นต้น ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการละเล่นและการแสดงที่จัดให้มีขึ้นในงานดังกล่าวเพื่อแสดงความเคารพบูชาต่อศาลเจ้าเหล่านั้น โดยมีทั้งการแสดงงิ้วของจีน และการแสดงมโนราห์ซึ่งเป็นการแสดงท้องถิ่นภาคใต้ เป็นต้น

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งเกี่ยวกับพิธีดังกล่าวคือการ “ให้ความสำคัญ” ของขั้นตอนในพิธีการดังกล่าวซึ่งจะเห็นได้ว่า พิธีการประการแรกสุดที่จัดขึ้นในงานนี้ ไม่ใช่พิธีกรรมแบบจีนซึ่งเป็นฐานรากดั้งเดิมของชุมชนแห่งนี้ แต่กลับกลายเป็นพิธีกรรมซึ่งสะท้อน “นัยยะของอำนาจ” ในสังคมไทย คือ การเชิญให้ “ประธานในพิธี” จุฑารูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ตามรูปแบบของพุทธศาสนาเถรวาทก่อนที่จะเข้าสู่พิธีกรรมแบบจีนในกระบวนการต่อไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและค่านิยมของศาสนาพุทธแบบเถรวาทตามแนวทางของ “พระราชนิยม” และ “รัฐนิยม” ของไทยที่ได้แทรกอิทธิพลเข้ามาในชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาอย่างมีนัยสำคัญ

ปัจจุบันศาลเจ้าหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อของชาวจีนมักถูกนำมาเชื่อมโยงกับเทศกาลและกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของเมืองสงขลา เช่น การจัดงานประเพณีประจำปีของศาลหลักเมืองสงขลา ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนจำนวนมาก เช่น เทศบาลนครสงขลา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น

ความสำคัญของชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาในด้านเศรษฐกิจ

นับตั้งแต่ก่อตั้งเมืองสงขลาอย่างเป็นทางการเป็นต้นมาชุมชนชาวจีนในเขตถนนย่านวัฒนธรรมมีความสำคัญในแง่ของการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองสงขลาโดยตลอด โดยในระยะแรกชุมชนแห่งนี้เป็นศูนย์กลางรับ – ส่ง สินค้าจากหัวเมืองใกล้เคียงและดินแดนห่างไกลที่ส่งผ่านมาทางท่าเรือสงขลาซึ่งมีพื้นที่ติดกับถนนนครนอกจึงทำให้ในอดีตชุมชนแห่งนี้เคยคลาคล่ำไปด้วยผู้คนจากหลายถิ่นฐานที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย อย่างไรก็ตามกลุ่มบุคคลที่เป็น “กลจักร” สำคัญของระบบเศรษฐกิจเมืองสงขลา โดยตลอดก็คือชาวจีนและลูกหลานรุ่นต่อๆมา โดยในอดีตนั้นชาวจีนเมืองสงขลาสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นจากปัจจัยและโอกาสทางเศรษฐกิจที่เกื้อหนุน เช่น การมีที่ตั้งชุมชนอยู่บริเวณปากทะเลสาบสงขลาซึ่ง

เชื่อมโยงดินแดนตอนในทวีปกับทะเลหลวงซึ่งเป็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมในการแสวงหาผลประโยชน์จากเครือข่ายการค้าทางเรือในพื้นที่แถบนี้ได้เป็นอย่างดี (ปก แก้วกาญจน์, 2540) ทั้งนี้ยังเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าลักษณะที่สำคัญของคนจีนซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในเชิงธุรกิจก็คือ ความขยันหมั่นเพียร ความมัธยัสถ์ การมีความคิดสร้างสรรค์ทางการค้าและวิธีการจัดการเชิงธุรกิจก็มีส่วนสำคัญในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของตน เช่น กลุ่มชาวจีนเมืองสงขลาที่เริ่มต้นจากการขายแรงงาน แต่เมื่อสะสมทุนได้ก็จะใช้ภูมิปัญญาจัดการกับทุนและโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น หาเส้นทางตั้งร้านขายปลีกหรือเร่ขายสินค้า นอกจากนี้ก็มักบูรณาการ “ภูมิปัญญาเดิม” เข้ากับ “เทคโนโลยีพื้นบ้าน” ในท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งก่อให้เกิดภูมิปัญญาใหม่หรือ “สินค้าใหม่” เช่น การนำกรรมวิธีทำน้ำปลาแบบจีนมาผสมผสานกับการหมักปลาแบบดั้งเดิมของชาวใต้ ทำให้ได้น้ำปลาที่มีปริมาณมากขึ้นต่อการหมักในแต่ละครั้ง ซึ่งสามารถพัฒนาไปเป็นสินค้าได้ รวมถึงการนำความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผามาประยุกต์เข้ากับดินเหนียวในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จึงนำไปสู่การผลิตอิฐและกระเบื้องที่มีคุณภาพสูงเป็นต้น (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2544: 100 -104)

นอกจากนี้ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลายังมีข้อได้เปรียบในเรื่อง “เครือข่ายทางการค้า” ระหว่างชุมชนชาวจีนในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจของคนจีนในสิงคโปร์ มาเลเซีย และหัวเมืองต่างๆ ในประเทศซึ่งทำให้สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองสงขลาไปได้อย่างรวดเร็วดังที่ ดังที่จรูญ รัตนเลิศ ตั๋วแทนกลุ่มตระกูลนักธุรกิจชาวจีนเมืองสงขลาที่มีบทบาทสำคัญในกิจการค้าส่งระหว่างประเทศ กล่าวไว้ว่าผู้ประกอบการค้าส่งสินค้าจากสงขลาไปยังต่างประเทศ ส่วนใหญ่มีความรู้ภาษาจีนเป็นอย่างดี เพราะบางรายเป็นผู้อพยพมาจากประเทศจีน บางรายได้รับการสั่งสอนจากพ่อแม่หรือเครือญาติ ซึ่งมีความรู้ภาษาจีนเป็นอย่างดี บางรายได้รับการเรียนรู้จากโรงเรียนสอนภาษาจีนชื่อโรงเรียน หวา เฉียวเส็ก ซึ่งตั้งอยู่ข้างศาลหลักเมืองสงขลา (ปัจจุบันคือโรงเรียนสงขลาวิทยาสุนทรนิธิ) (อรทัย สัตยสันต์สกุล, 2544: 51)

ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ภูมิปัญญา ความสามารถในการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจประกอบกับข้อได้เปรียบทางสภาพภูมิศาสตร์ทำให้ไม่นานนักชุมชนชาวจีนเมืองสงขลา ก็กลายเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจเติบโต และเริ่มมีการขยายการลงทุนไปยังพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง ดังที่มีคำสอนเชิงวิพากษ์ของชุมชนชาวจีนย่านถนนนครในว่า “นักธุรกิจชาวหาดใหญ่ ชีร์ถยนต์ไปกู้เงินชาวถนนนครในส่วนชาวนครในชีร์ถไฟไปเก็บดอกเบี้ยพ้อค้าที่หาดใหญ่” ซึ่งรัตน ประธานราษฎร์นิกร คหบดีตานีชาวถนนนครในผู้หนึ่งได้กล่าวอย่างสรุปว่า “การประหยัดเป็นหัวใจของเศรษฐกิจจีน” (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2544: 102)

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเศรษฐกิจเมืองสงขลาก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปหลายประการ เช่น เมื่อมีการสร้างตลาดสดบริเวณตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในช่วงรอยต่อพุทธศตวรรษ 2510 – 2520 ก็มีผลให้การค้าในย่านถนนนครใน ถนนนครนอก และถนนนางงามซบเซาลง แต่ในขณะที่ย่านการค้าในบริเวณถนนทั้ง 3 สายนี้ซบเซาลงก็เป็นเวลาเดียวกันกับที่ภาคธุรกิจประมงเติบโตขึ้น โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งติดกับถนนนครนอกกลายเป็นท่าเทียบเรือประมง โดยเฉพาะในช่วงปลายพุทธศตวรรษ 2520 ถึงพุทธศตวรรษ 2530 ซึ่งธุรกิจประมงเติบโตมากขึ้นทำให้ชุมชนบริเวณดังกล่าวมีแรงงานภาคประมงอพยพเข้ามาขายแรงงานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแรงงานเหล่านี้มีทั้งคนไทยจากภูมิภาคต่างๆ และแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก ซึ่งการเติบโตของธุรกิจประมงเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญแก่ชุมชนชาวจีนในบริเวณย่านถนนสายวัฒนธรรมหลายประการ เช่น การเปิดธุรกิจสถานเริงรมย์จำหน่ายสุรา และมีธุรกิจค้าบริการแอบแฝง การเปิดธุรกิจเกี่ยวกับการเดินเรือประมงที่นำมาซึ่งแรงงานจากต่างถิ่น และธุรกิจรูปแบบใหม่เหล่านี้มีผลให้ผู้คนดั้งเดิมในชุมชนอพยพโยกย้ายถิ่นฐานออกไปเป็นจำนวนมาก (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล, 2536: 4-37) อย่างไรก็ตามต่อมา มีการย้ายท่าเทียบเรือประมงของเมืองสงขลาจากบริเวณเดิมไปยังท่าเทียบเรือประมงใหม่ ซึ่งห่างออกไปประมาณ 1 กิโลเมตรจึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวลดความจอแจลงไปพอสมควร แต่ก็ยังคงมีกิจการการค้าเกี่ยวกับสิ่งของจำเป็นในธุรกิจการประมงอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวพอสมควร

หลังจากการโยกย้ายท่าเทียบเรือประมงออกไปจากพื้นที่ชายฝั่งทะเลของย่านถนนสายวัฒนธรรมแล้ว พื้นที่ของชุมชนชาวจีนย่านถนนสายวัฒนธรรมดังกล่าวยังคงเป็นสถานที่ประกอบการทางธุรกิจประเภทอื่นๆ อีกหลายประเภท โดยเฉพาะการแปรสภาพอาคารบ้านเรือนในพื้นที่ดังกล่าว โดยเฉพาะอาคารในเขตของถนนนครนอกซึ่งติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลาให้กลายเป็นโกดังเก็บสินค้า เช่น โกดังเก็บแป้งมันสำปะหลังของบริษัท หะรินสุตขนส่ง จำกัด และการเปลี่ยนพื้นที่โรงสีหับ โห้ หิ้น ซึ่งเป็นโรงสีขนาดใหญ่ของเมืองสงขลาในอดีตให้กลายเป็นเป็นโรงงานน้ำแข็ง และโกดังเก็บสินค้า ซึ่งการที่อาคารเหล่านี้ถูกเปลี่ยนสภาพมาใช้งานในกิจการดังกล่าวก็เป็นเพราะพื้นที่เหล่านี้ตั้งอยู่ติดชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งสามารถส่งสินค้าจำนวนมากผ่านระบบการเดินเรือทะเลได้โดยสะดวกนั่นเอง

ถึงแม้ว่าธุรกิจการค้าหลายประเภทของย่านถนนสายวัฒนธรรมของเมืองสงขลาอาจซบเซาลงไป แต่ธุรกิจการค้าประเภทหนึ่งที่ยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมากและแทบไม่เคยซบเซาไป ทั้งยังมีความสำคัญและมีลักษณะเป็น “สัญลักษณ์” ที่สำคัญประการหนึ่งของเมืองสงขลา คือ “ร้านอาหาร” ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวมีร้านอาหารที่ขึ้นทะเบียนกับเทศบาลนครสงขลามากกว่า 80 ร้าน (ฝ่ายสาธารณสุขและ

สิ่งแวดลอม เทศบาลนครสงขลา กรกฎาคม พ.ศ. 2553) อย่างไรก็ตามอุดมลักษณ์ และอารีรักษ์ ดอกดวง (2553) ผู้รับผิดชอบการขึ้นทะเบียนร้านอาหารของเขตเทศบาลนครสงขลา กล่าวว่า จำนวนร้านอาหารของย่านถนนสายวัฒนธรรมดังกล่าว อาจมีจำนวนที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากเงื่อนไขหลายประการ เช่น บางร้านประสบปัญหาขาดทุน บางร้านหมดสัญญาเช่าสถานที่ บางร้านเปิดขึ้นใหม่ในช่วงเทศกาลท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้ร้านอาหารเหล่านี้มีลักษณะหลายรูปแบบนับตั้งแต่อาหารพื้นเมือง อาหารไทย อาหารจีน อาหารฝรั่ง รวมไปถึงร้านอาหารที่มีลักษณะของสถานเริงรมย์ เช่น “คาราโอเกะ” ซึ่งร้านอาหารเหล่านี้มีทั้งที่เปิดขายในช่วงเช้า ช่วงกลางวันและช่วงกลางคืน และบางครั้งในงานเดียวกันก็เปิดขายหลายช่วงเวลา ซึ่งในแต่ละช่วงเวลาของร้านเดียวกันก็อาจขายอาหารต่างชนิดกัน เป็นต้น จากลักษณะเด่นที่ชุมชนแห่งนี้เต็มไปด้วยร้านอาหารดังกล่าวจึงทำให้ภาครัฐและภาคประชาชนในสงขลามักนำเสนอ “ภาพลักษณ์” ของชุมชนแห่งนี้ในแง่ที่เป็นแหล่งศูนย์รวมอาหารหลากชนิดที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสงขลา ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อมีการจัดงานเทศกาลหรืองานนิทรรศการต่างๆขึ้นในเมืองสงขลา ก็มักกล่าวถึงร้านอาหารจากย่านดังกล่าว เช่น งานถนนคนเดินต้อนรับเทศกาลตรุษจีน ถนนนางงาม ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเทศกาลตรุษจีนปี พ.ศ. 2553 โดยความร่วมมือของเทศบาลนครสงขลา กับ บริษัท เซฟรอน (ประเทศไทย) ดำรงและผลิต จำกัด และกลุ่มภาคีคนรักเมืองสงขลา นั้น ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดงานไว้อย่างชัดเจนข้อหนึ่งว่า “... เพื่ออนุรักษ์อาหารพื้นเมืองให้คงอยู่ต่อไป...” (เทศบาลนครสงขลา, ที่ สข 52001.4 เรื่องพิจารณาขออนุญาตโครงการถนนคนเดินต้อนรับเทศกาลตรุษจีน ประจำปี 2553)

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งเกี่ยวกับร้านอาหารจำนวนมากในชุมชนดังกล่าวที่ยังคงมีลักษณะของ “ความเป็นจีน” อย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นด้วย “ชื่อ” ของร้าน ทั้งที่ยังคงใช้ชื่อที่ฟังเป็น “จีนแท้” เช่น แค้ชัวเถา ร้านฮกฮวด ร้านตันฮกฮวด บริเวณถนนนครใน ร้านน้ำหลิ ร้านแค้เฮี้ยวฮั่ว ร้านแค้ฮั่วฮวด ร้านตั้งฮั่วกิม ร้านหน้าเค่า ร้านจั่วกะหยอย ร้านบันหลิเฮง ร้านฉั่วเฮงหยู ร้านเกียดฟั่ง ร้านฮับเซ่ง บริเวณถนนนางงาม และชื่อร้านบางส่วนที่มีการผสมผสานความเป็น “จีน” เข้าด้วยกันกับ “ชื่อแบบไทยๆ” เช่น ร้านโกไข่ บริเวณถนนนครนอก ร้านเจ้ตา บริเวณถนนนครใน รวมถึงร้านโพยมแต่เดียม ร้านเจ๊น ร้านเจ๊นน้อย บริเวณถนนนางงาม เป็นต้น

นอกจากชื่อร้านค้าเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นสังคมชุมชนชาวจีนในลักษณะหนึ่งแล้ว ร้านค้าเหล่านี้ยังเป็นตัวขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชนดังกล่าวและเทศบาลนครสงขลา เพราะร้านอาหารดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้างวัตถุดิบจำนวนมากทั้งจากกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มผู้ขายผลิตผลทางการเกษตร ขณะเดียวกันก็มีการจ้างแรงงานทั้งในพื้นที่และจากภายนอก

รวมถึงแรงงานต่างด้าวเป็นบางส่วน จึงกล่าวได้ว่าร้านอาหารเหล่านี้มีช่วยในการ “ผัน” เม็ดเงินจากผู้บริโภคไปสู่ผู้ผลิตได้ในหลายระดับ ร้านอาหารเหล่านี้จึงเป็นกลจักรสำคัญประการหนึ่งในการเชื่อมโยงเศรษฐกิจของชุมชนเมืองสงขลาเข้าไว้ด้วยกันเป็นอย่างดี

ความสำคัญของร้านอาหารเหล่านี้ในการขับเคลื่อนหรือเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของเมืองสงขลาสะท้อนผ่านนโยบายของเทศบาลนครสงขลาในช่วงราว 5 ปีที่ผ่านมา เช่น โครงการ “สงขลาแต่แรก” (สงขลาในอดีต) ซึ่งเป็นโครงการถนนคนเดินและเปิดให้มีการจำหน่ายอาหารและสินค้าพื้นเมือง รวมทั้งมีนิทรรศการแสดงวิถีชีวิตของผู้คนและเรื่องราวของเมืองสงขลาในอดีต ซึ่งโครงการนี้จัดขึ้นทุกวันศุกร์และเสาร์ ตั้งแต่เวลา 16.00-22.00 น. บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับย่านถนนสายวัฒนธรรม โดยที่กลุ่มผู้จัดก็หวังว่าความมีชื่อเสียงของบรรดาร้านอาหารในเขตถนนสายวัฒนธรรมจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวสนใจมาเข้าร่วมโครงการดังกล่าวมากขึ้น และมีการจับจ่ายใช้สอยเพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวมของเมืองสงขลาต่อไป

ความสำคัญของชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาในด้านแหล่งเรียนรู้ทางโบราณคดีและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เนื่องจากชุมชนชาวจีนของเมืองสงขลาบ่งชี้บริเวณถนนนางงาม ถนนนครนอก และถนนนครใน ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 160 ปี ซึ่งทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนแห่งนี้มีการปลูกสร้างบ้านเรือนเพื่อการอยู่อาศัย รวมไปถึงอาคารพาณิชย์เพื่อการค้าขาย และศาสนสถานเป็นจำนวนมาก ซึ่งหลายส่วนของสิ่งปลูกสร้างเหล่านั้นก็ยังคงมีการปรับปรุงหรือพัฒนาให้ยังคงสามารถใช้ประโยชน์มาจนกระทั่งปัจจุบัน จึงทำให้สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ของชุมชนแห่งนี้เป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงภูมิหลังความเป็นมาของชุมชน รวมถึงแนวคิดและค่านิยมของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ในแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมาได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้สภาพบ้านเรือนที่มีความเก่าแก่เกินกว่า 100 ปียังเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและเชิงช่างโบราณ รวมถึงองค์ความรู้ด้านโบราณคดีและภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากบรรดาสสิ่งปลูกสร้างจำนวนมากในชุมชนชาวจีนดังกล่าวมานั้น พบว่าสามารถแยกแยะสิ่งปลูกสร้างเหล่านั้นออกได้ด้วยเกณฑ์ของยุคสมัยของการปลูกสร้าง ซึ่งในแต่ละยุคสมัยก็มีรูปแบบหรือค่านิยมในการก่อสร้างสิ่งที่ย่างกันดังนี้

อาคารในยุคแรกเริ่ม ซึ่งปลูกสร้างมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี โดยที่สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ก่อตั้งมาพร้อม ๆ หรือไม่นานหลังจากการก่อตั้งเมืองสงขลาบ่งชี้ โดยที่สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จะมีลักษณะของ “ความเป็นจีน”

อย่างชัดเจน โดยพบว่าอาคารในกลุ่มนี้มักปลูกสร้างเป็นอาคารชั้นเดียว ไม่มีเสาดำแต่ใช้กำแพงเป็นตัวรับน้ำหนัก และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา ตามสันหลังคาและรอบอาคารมักประดับลวดลายตามความเชื่อเรื่องโชคลางและสิ่งมงคลตามแนวความเชื่อเดิมของชาวจีน ปัจจุบันอาคารที่ยังหลงเหลืออยู่ในกลุ่มนี้มักเป็นอาคารจำพวกศาสนสถาน

อาคารยุคต่อมาเป็นอาคารผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมยุโรปและศิลปะจีน ซึ่งเรียกกันว่า “ชิโน-โปรตุเกส” (Chino-Portuguese) ซึ่งลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบนี้มักใช้ประโยชน์ทั้งเป็นที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์ในตัว ซึ่งหากสร้างเป็นอาคารสองชั้นถึงร้านค้าที่อยู่อาศัย (shop-house or semi-residential) มักจะสร้างให้ด้านหน้าชั้นล่างของอาคารมีช่องโค้ง (arch) ต่อเนื่องกันเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดการเดินเท้า หรือ “อาเขต” (arcade) นอกจากนี้ก็มีการผสมผสานลวดลายศิลปะตะวันตก เช่น หน้าต่างวงโค้ง เกือกม้า เข้ากับศิลปะจีน เช่น ลวดลายการตกแต่ง และภาพประติมากรรมปูนปั้นหรือปูนสูงทำด้วยปูนปั้นระบายสีของช่างฝีมือจีนประดับอยู่บนโครงสร้างอาคาร บานประตูหน้าต่าง ตลอดจนการตกแต่งภายใน เป็นต้น ทั้งนี้ความนิยมในรูปแบบอาคารเหล่านี้แพร่หลายเข้าในยุคที่ชาติตะวันตกเข้ามาขยายอิทธิพลของตนในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ในยุคอาณานิคม

อาคารในยุคหลังสุด คือ อาคาร/สิ่งปลูกสร้างยุคใหม่ที่ปลูกสร้างตามแบบอาคารที่ทันสมัยตามหลักวิศวกรรมศาสตร์ และสถาปัตยกรรมตามแบบตะวันตก ซึ่งเป็นอาคารรุ่นใหม่ที่มีลักษณะต่างจากอาคาร/สิ่งปลูกสร้างในยุคแรกอย่างเด่นชัด โดยที่อาคาร/สิ่งปลูกสร้างในกลุ่มนี้มักเป็นอาคารพาณิชย์หรืออาคารที่พักอาศัยส่วนตัว หรืออาคารชุดสำหรับให้เช่าพักอาศัย (Apartment)

ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาซึ่งประกอบด้วยอาคารหลากหลายรูปแบบเหล่านี้มีความสำคัญหลายประการ ประการแรก กลุ่มอาคาร/สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้เป็นเครื่องสะท้อนสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้คนในชุมชน เนื่องจากอาคารและสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ยังคงเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพรวมถึงศาสนสถานของผู้คนจำนวนมาก ดังนั้นบรรดาอาคารและสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นอาคารแบบเก่าซึ่งบรรดา ยังคงดำรงรักษารูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้ หรืออาคารหรือสิ่งปลูกสร้างบางส่วนที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้าง หรือรูปแบบทางศิลปะเพื่อรองรับการใช้ชีวิตหรือการประกอบอาชีพ และเป้าหมายทางธุรกิจสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน ต่างก็ช่วยให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนได้ดีขึ้น เช่น ปรับเปลี่ยนสภาพโรงสี หีบ ไร่ หัน ให้กลายเป็นโกดังเก็บสินค้าเพราะปัจจุบันธุรกิจการค้าขายข้าวในลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิมทำให้โรงสีขนาดใหญ่ต้องลดความสำคัญลง ทำให้เจ้าของ

หรือผู้ประกอบการต้องปรับเปลี่ยนอาคารสถานที่ดั้งเดิมของตนไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ แทนที่รูปแบบทางเศรษฐกิจแบบเดิม

ประการที่สอง ในปัจจุบันบรรดาอาคาร/สิ่งปลูกสร้างจำนวนมากในชุมชนแห่งนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากร ซึ่งการซ่อมแซมปรับปรุงหรือทำลายจำเป็นต้องได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการจากกรมศิลปากร ทั้งนี้กลุ่มอาคาร/สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ยังเป็นอย่างสำคัญสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจในหลายสาขาวิชา เช่น ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรมและศิลปะ ใช้เป็นตัวแบบเพื่อศึกษาภาพสะท้อนแนวคิด ค่านิยม ความเชื่อ และองค์ความรู้ต่างๆผ่านสถาปัตยกรรมของยุคสมัยต่างๆ รวมถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนภายใต้สถาปัตยกรรมในรูปแบบดังกล่าวเช่นกัน

ประการที่สาม อาคาร/สิ่งปลูกสร้างในชุมชนชาวจีนเมืองสงขลามักถูกเสนอในฐานะ “แหล่งท่องเที่ยว” ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาที่จะได้จากเอกสารแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวทั้งของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เอกสารของเทศบาลนครสงขลาหรือแม้กระทั่งสื่อสิ่งพิมพ์ของเอกชนก็นำเสนอสถานที่แห่งนี้ในแง่ของสถานที่ท่องเที่ยวมากขึ้น

ที่ผ่านมามีข้อเสนอให้พัฒนาชุมชนชาวจีนในย่านถนนสายวัฒนธรรมซึ่งมีความงดงามของสถาปัตยกรรมดังกล่าวเป็นศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยมีการควบคุมความเหมาะสมของพื้นที่บริเวณข้างเคียงและความสูงของอาคารโดยรอบในรัศมี 100 เมตร เพื่อมิให้เกิดการบดบังมุมมองและทัศนียภาพของสถานที่สำคัญดังกล่าว (โครงการวางแผนและจัดทำผังพัฒนาพื้นที่เฉพาะบริเวณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลา, 2549: 50) และมีข้อเสนอให้ขอความร่วมมือจากเอกชนที่ต้องการซ่อมแซมอาคาร/สิ่งปลูกสร้างเก่าหรือก่อสร้างอาคาร/สิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ในเขตพื้นที่ชุมชนดังกล่าว โดยหากเป็นไปได้ยังคงต้องการให้อนุรักษ์อาคารไว้ในสภาพเดิมให้ได้มากที่สุด และหากจำเป็นต้องสร้างใหม่ก็พยายามให้ก่อสร้างให้มีรูปแบบหรือลักษณะที่กลมกลืนกับอาคารในรูปแบบเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เช่น ควรให้อาคารมีหลังคาทรงจั่ว หรือปั้นหยา และมีความสูงไม่เกิน 12 เมตร โดยให้มีการตกแต่งด้วยสถาปัตยกรรมแบบ “จีนผสมฝรั่ง” (Sino-European) (โครงการวางแผนและจัดทำผังฯ, 22549: 73)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ามีความต้องการให้อนุรักษ์สถาปัตยกรรมดังกล่าวเอาไว้ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วการบริหารจัดการชุมชนที่ประกอบไปด้วยอาคาร/สิ่งปลูกสร้างเก่าแก่เช่นนี้ยังคงเป็นเรื่องที่ทำได้ยากในปัจจุบัน เพราะนอกจากพื้นที่ในชุมชนเมืองเก่าในเขตเทศบาลนครสงขลาที่มีปัญหาสำคัญคือ การจราจร

ติดขัดเนื่องจากจำนวนประชากรและยานพาหนะที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ไม่สามารถขยายถนนเพิ่มเติมได้ รวมทั้งยังมีปัญหาเรื่องการจัดระเบียบเรื่องการใช้ที่ดินและอาคารซึ่งมีการรुक้าเข้ามาในเขตพื้นที่สาธารณะ (โครงการวางและจัดทำผังพัฒนาพื้นที่เฉพาะบริเวณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลา, 2549: 28) ขณะเดียวกันนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ก็มีเจ้าของอาคาร/สิ่งปลูกสร้างจำนวนมากที่ต้องการรื้อและซ่อมแซมอาคารที่อยู่อาศัยของตนให้สามารถอยู่อาศัยหรือประกอบการค้าได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แต่ทว่าการซ่อมแซมอาคารเก่าแก่เหล่านี้ยังมีปัญหาหลายประการ เช่น ปัจจุบันไม่มีการผลิตวัสดุก่อสร้างในรูปแบบเดิมที่ใช้ก่อสร้างอาคารเหล่านี้ และไม่มีช่างที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านสถาปัตยกรรมแบบเก่าหลงเหลืออยู่มากนัก (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท, 2536: 4-43) และถึงแม้ว่าภาครัฐโดยเฉพาะกรมศิลปากรได้ตั้งงบประมาณไว้สำหรับการช่วยเหลือบูรณะซ่อมแซมอาคารดังกล่าวให้ใช้การได้จริงในชีวิตประจำวันและถูกต้องตามหลักสถาปัตยกรรมดั้งเดิมก็กลับไม่ได้รับการยอมรับจากผู้คนในพื้นที่มากนัก ดังที่ สุพจน์ พรหมมาโนช (2552) ผู้อำนวยการสำนักศิลปากร ที่ 13 สงขลากล่าวไว้ว่า “...สิ่งสำคัญในการบูรณะอาคารเหล่านี้คือการทำความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างกรมศิลปากรกับเจ้าของสถานที่ โดยเฉพาะเรื่องที่ชาวบ้านมักคิดกันว่า เมื่อกรมศิลปากรเข้ามาบูรณะอาคารบ้านเรือนเหล่านี้แล้วจะยึดเอาบ้านเรือนเหล่านี้เป็นของรัฐ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น เพราะรัฐบาลซึ่งเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการซ่อมแซมขอไว้เพียงแค่ให้เจ้าของอาคารสถานที่นั้นๆ ไม่ประกอบการหรือธุรกิจบางประการที่ต้องเปลี่ยนแปลงหรือรื้อถอนอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นๆ เท่านั้นเอง...” ทั้งนี้การที่บ้านเรือนของชาวจีนเมืองสงขลาจำนวนมากในพื้นที่ดังกล่าวมีส่วนประกอบที่ทำด้วยไม้ก็ทำให้ชุมชนดังกล่าวมีความเสี่ยงกับอัคคีภัยซึ่งต้องมีการร่วมมือกันโดยชุมชนเพื่อตรวจตราความเสี่ยง ขณะเดียวกันประกาศเตือนภัยอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพราะหากเกิดเพลิงไหม้แล้วอาคารบ้านเรือนเก่าแก่เช่นนี้ก็ถือเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวก็ย่อมนำไปสู่ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก (ประกาศเทศบาลนครสงขลา เรื่อง ขอให้ระมัดระวังเหตุเพลิงไหม้ในช่วงเทศกาลตรุษจีน 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553)

นอกจากนี้แล้วความงดงามของอาคารเก่าแก่ในเขตชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาซึ่งสถาปัตยกรรมอันหลากหลายนั้นยังเป็นตัวแบบสำคัญในการศึกษาและวางแผนในการจัดการด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพราะสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแห่งนี้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ที่เกิดจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมในหลายยุคสมัย ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีผู้คนจำนวนมากที่ยังคงมีการใช้ชีวิตประจำวันอยู่ภายใน

ชุมชนดังกล่าว ดังนั้นการศึกษาภูมิทัศน์สถานที่ดังกล่าวจึงเป็นการช่วยให้เข้าใจความเป็นมาของผู้คนและชุมชนแห่งนี้ได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

การโยกย้ายและการสร้างความทรงจำร่วมกัน และการแปรคุณค่าเป็นมูลค่า

กว่า 160 ปีที่ชุมชนชาวจีนในเขตถนนย่านวัฒนธรรมของเมืองสงขลาก่อตัวขึ้นพร้อมๆ กับการก่อตั้งเมืองสงขลาบ่อยาง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนแห่งนี้มีการปรับเปลี่ยนอย่างมีพลวัตมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแห่งนี้ปรากฏขึ้นในหลายลักษณะ อาทิ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของอาคารสถานที่บางส่วน รวมถึงระบบสาธารณูปโภคที่ปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม และความเปลี่ยนแปลงในเชิง “นามธรรม” เช่นการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปเช่นกัน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้คนและชุมชนเมืองสงขลาแก่นั้นมาจากปัจจัยที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายประการ ซึ่งในเวลาต่อมาความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็มีผลให้ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ดำรงอยู่ “ร่วมกัน” และมี “รากเหง้า” ของค่านิยม ธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเดียวกัน ค่อยๆ แปรเปลี่ยนรูปลักษณะไปสู่การก่อตัวของ “แตกต่าง” และ “ความหลากหลาย” ในหลายระดับ ตั้งแต่เรื่องค่านิยม วิถีชีวิต ระดับการศึกษา สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความแตกต่างและหลากหลายเหล่านี้ขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในยุคที่เศรษฐกิจและสังคมของเมืองสงขลาเติบโตอย่างรวดเร็ว ผู้คนในสังคมมีความเป็นปัจเจกชนสูงขึ้น และมีการพึ่งพากันในเชิงเครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคมต่อกันโดยตรงน้อยลง

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของผู้คนและชุมชนชาวจีนในเมืองสงขลา ก็คือ การเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนับตั้งแต่ช่วงสมัยของยุคอาณานิคมเป็นต้นมาซึ่งทำให้พื้นที่ต่างๆ ทั่วโลกเชื่อมโยงและร้อยรัดกันด้วยระบบของเงินทุน ในเวลาเดียวกันชุมชนและท้องถิ่นก็ค่อยลดบทบาทและความสำคัญของตัวเองลงไป โดยเฉพาะสังคมไทยในช่วงเวลานับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 (ปลายคริสต์วรรษ 1950) เป็นต้นมาที่เริ่มมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของโลก ทั้งยังหิบบิซึม “กระบวนการพัฒนาประเทศ” ตามแนวทางของโลกตะวันตกมาใช้เป็น “วาทกรรมหลัก” หรือ “สูตรสำเร็จใหม่” ในการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้การวางแผนพัฒนาและการบริหารราชการแผ่นดินที่รวมศูนย์ไว้ยังส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครก็ทำให้ซึ่งทำให้ชุมชนและท้องถิ่นค่อยๆ ลดบทบาทของตนเองลงไป ภาวะเช่นนี้ถูกกระตุ้นเร้ามากขึ้นเมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิ

วัดนที่ดินแดนต่างๆทั่วโลกได้รับอิทธิพลของแนวคิดหรือความมุ่งหวังในการก้าวไปสู่การเป็น “หมู่บ้านโลก” หรือโลกที่พื้นที่ของชุมชนและประเทศต่างๆ ทั่วโลกถูกเชื่อมโยงเข้าหากันอย่างใกล้ชิด

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาสังคมไทยก็เริ่มตั้งคำถามต่อแนวคิดเรื่องระบบโลกและการบริหารและการพัฒนาที่กำหนดโดยส่วนกลาง โดยเฉพาะเมื่อความชื่นชมของสังคมไทยที่มีต่อวิถีทางของการพัฒนาตามแบบระบบโลกเริ่มลดถอยลงหลังจากประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 2530 ซึ่งส่งกระทบผลให้ระบบเศรษฐกิจในภาพรวมของไทยต้องประสบกับความตกต่ำอย่างรุนแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ ภายใต้ความล้มเหลวของรัฐ สังคมและคนไทยบางส่วนบนเวทีการแข่งขันทางเศรษฐกิจตามกฎและกติกาของระบบโลก ทำให้ผู้คนหลายกลุ่มในสังคมไทยเริ่มหันมาเสนอทางออกใหม่ให้กับสังคมไทยในเวลาดังกล่าว ซึ่งแนวคิดหนึ่งที่เติบโตขึ้นเป็น “วาทกรรมหลักชุดใหม่” ของสังคมไทยในเวลาต่อมาก็คือวาทกรรมจำพวก “การฟื้นฟูความเป็นไทย” “การหวนคืนสู่รากเหง้าความเป็นไทย” “การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น” “การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน” เป็นต้น ซึ่งนัยยะของวาทกรรมเหล่านี้คือความพยายามในการนำเสนอหรือเรียกร้องให้นำเอา “คุณค่า” และ “สิ่งดีงาม” ของสังคมไทยในอดีตมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศแทนที่แนวคิดและเครื่องมือเครื่องมือจากโลกตะวันตก ซึ่งแนวคิดหรือวาทกรรมชุดนี้ได้รับการตอบรับจากชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ในสังคมไทยโดยทันที โดยแทบไม่มีเงื่อนไขหรือการตั้งคำถาม ซึ่งแทบไม่ต่างกันกับเมื่อครั้งที่สังคมไทยเคยตอบรับแนวคิดและระบบการพัฒนาตามแนวทางของโลกตะวันตกเมื่อหลายทศวรรษก่อนหน้านั้นเอง

ภายใต้กรอบวาทกรรมชุดใหม่เรื่องความดีงามในอดีตของท้องถิ่นและชุมชนไทยในอดีต ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเลือกใช้เรื่องราวของท้องถิ่นและชุมชนมาเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้องซึ่งเติบโตขึ้นกระทั่งกลายเป็นรายได้หลักที่สำคัญของประเทศในยุคปัจจุบัน ภายใต้กรอบเช่นนี้จึงทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้พยายามสนับสนุนการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับการหวนคืนสู่ท้องถิ่นออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การเที่ยวชมวิถีชีวิตชุมชน โครงการ Unseen Thailand เป็นต้น ซึ่งต่อมากการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ก็ค่อยๆเติบโตและเป็นที่เลือกหนึ่งสำหรับนักท่องเที่ยวและมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ต่างๆของประเทศได้พอสมควร

สำหรับชุมชนเมืองสงขลาก็ไม่ต่างจากพื้นที่ส่วนอื่นๆของประเทศไทยซึ่งได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกซึ่งมีผลต่อการปิดตัวของห้างร้านและกิจการต่างๆจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันสงขลาที่ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะของตน เช่น ความซบเซาของธุรกิจภาคประมง อัน

เนื่องมาจากปัญหาทรัพยากรทางทะเลที่ลดน้อยลง และปัญหาราคาน้ำมันเชื้อเพลิงที่สูงขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาค่าครองชีพที่มีผลทำให้เศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความนิยมน้อยลงคือ ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เริ่มมีความรุนแรงขึ้นอีกครั้งหนึ่งนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา สถานการณ์ดังกล่าวมีผลทำให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่เข้ามาในพื้นที่จังหวัดสงขลามีจำนวนลดน้อยลงเนื่องมาจากการไม่ไว้วางใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวมีผลให้เศรษฐกิจของสงขลาซบเซาลงอย่างเห็นได้ชัด

ความซบเซาของเศรษฐกิจเมืองสงขลาทำให้ผู้คนหลายกลุ่มในสังคมเมืองสงขลาซึ่งได้รับอิทธิพลจากการนำเสนอแนวคิดเรื่อง “ท้องถิ่น” ไม่ต่างจากชุมชนทั่วประเทศ เริ่มเกิดความรู้สึก “โหยหาอดีต” (Nostalgia) และ “ความทรงจำร่วมกัน” โดยเฉพาะอดีตในแงุ่มที่ “สวยงาม” เงื่อนไขเช่นนี้ทำให้ภาครัฐและเอกชนในสงขลาที่มีความพยายามในการฟื้นฟูอดีตร่วมกันในกลุ่มผู้คนของเมืองสงขลา ซึ่งปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเช่นนี้อย่างชัดเจน คือ บรรดาโครงการหรือเทศกาลที่ภาครัฐและเอกชนร่วมกันจัดขึ้นพยายามนำเสนอ “กลิ่นอาย” ของเมืองสงขลาในอดีต ทั้งนี้ปรากฏการณ์การ “ฟื้นฟูอดีต” ดังกล่าว นำสู่ความพยายามของทุกภาคส่วนในการ “สรรหา” และ “สร้างสรรค์” “ความทรงจำร่วม” ของคนสงขลา ซึ่งความทรงจำร่วมที่สำคัญประการหนึ่งของผู้คนส่วนใหญ่ในเมืองสงขลาก็คือวันเวลาอันรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจและการค้าของเมืองสงขลา โดยเฉพาะในพื้นที่ของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ของถนนสายวัฒนธรรมนั่นเอง

จากแนวคิดเรื่องท้องถิ่น การโหยหาอดีตที่สวยงามและการสร้างความทรงจำร่วมกันนั้นมีเพียงแต่เป็น “ความรู้สึก” ร่วมกันของคนในสังคมเท่านั้น แต่ในแง่หนึ่งความทรงจำร่วมกันยังถือเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ในอีกรูปแบบหนึ่งอีกด้วย ทั้งในส่วนของการ “เลือก” เรื่องราวในอดีต “บางเรื่อง” หรือ “ละเลย” ไม่ “เลือก” เรื่องราวในอดีตบางเรื่องมาเป็นความทรงจำร่วมกัน เป็นต้น และขณะเดียวกัน “ความจำเป็น” และเงื่อนไขของผู้คนในชุมชนในช่วงเวลานั้นๆที่นำไปสู่ในการ “เลือก” “ละเลย” หรือ “นำเสนอ” เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของตนก็ล้วนแต่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชุมชนโดยตัวมันเองอย่างชัดเจน

ดังกล่าวไปข้างต้นแล้วนับตั้งแต่ปลายพุทธทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา เมืองสงขลาได้รับผลกระทบที่สำคัญจากปัญหานานาประการที่รุมเร้าระบบเศรษฐกิจของชุมชนเมืองสงขลา ดังนั้นผู้คนในเมืองสงขลาจึงพยายามหาแนวทางใหม่ในการเผชิญหน้ากับเงื่อนไขและอุปสรรคที่ต้องเผชิญหน้าในเวลาดังกล่าว ซึ่งแนวทางใหม่ที่ผู้คนในเมืองสงขลาเลือกใช้ในสถานการณ์ดังกล่าวก็ไม่ต่างไปจากชุมชนอื่นๆ ใน

พื้นที่ต่างๆ ในสังคมไทยนั้นคือ การฟื้นฟูอดีตและหวนกลับสู่รากเหง้าของ “ท้องถิ่น” ซึ่งกระบวนการเช่นนี้สะท้อนผ่านโครงการจำนวนมากที่เกิดขึ้นในเมืองสงขลาในเวลาดังกล่าว เช่น

งานถนนคนเดินต้อนรับเทศกาลตรุษจีน ถนนนางงาม ซึ่งจัดขึ้นในช่วงตรุษจีนซึ่งงานดังกล่าวได้จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและมีขนาดของงานที่ใหญ่โตมากขึ้นนับตั้งแต่พุทธทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา โดยมีจะเริ่มต้นจากกลุ่มชาวจีนในชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เช่น เทศบาลนครสงขลา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากรและสถานศึกษาในท้องถิ่น และต่อมาก็เริ่มมีภาคเอกชนและกลุ่มทุนทางธุรกิจขนาดใหญ่เข้าร่วมสนับสนุนการจัดงานดังกล่าวมากขึ้น โดยที่งานดังกล่าวมีทั้งพิธีกรรมทางความเชื่อของชาวจีน พิธีสงฆ์ตามแบบพุทธเถรวาท และการออกร้านจำหน่ายสินค้าและนิทรรศการแสดงเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนเมืองเก่าสงขลา โดยเฉพาะเรื่องราวของชุมชนชาวจีนย่านถนนสายวัฒนธรรม

งานสมโภชศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปี และเป็นงานที่มีขนาดของงานที่ใหญ่ขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นับตั้งแต่พุทธทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมาเช่นกัน โดยมีการร่วมมือของภาครัฐและเอกชนต่างๆ เข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมนี้ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา เทศบาลนครสงขลา กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถานศึกษาในท้องถิ่น ซึ่งลักษณะของงานก็ไม่ต่างจากงานถนนคนเดินต้อนรับเทศกาลตรุษจีนมากนัก แต่มีสิ่งพิเศษเพิ่มขึ้นคือ มีพิธีกรรมที่ว่าด้วยการบูชา “ศาลหลักเมือง” สงขลาเพิ่มขึ้น ซึ่งศาลหลักเมืองสงขลาอันมีลักษณะของการผสมผสานวัฒนธรรมจีน-ไทยเข้าด้วยกันดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั่นเอง

งานสงขลาแต่แรก (สงขลาในอดีต) เป็นงานถนนคนเดินเป็นโครงการใหม่ที่ภาครัฐ โดยเฉพาะเทศบาลนครสงขลา และเอกชนในสงขลาเริ่มจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2553 ในบริเวณหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลาซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับถนนสายวัฒนธรรมดังกล่าว โดยที่งานสงขลาแต่แรกมีแนวคิดรวบยอดของงานที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ คือ “ถนนคนเดิน เพลินกินของอร่อย ช้อนรอยบ่อหยาง” ซึ่งภาพรวมของงานจากแนวคิดดังกล่าวคือ การเปิดสถานที่ให้จัดจำหน่ายสินค้า โดยเฉพาะอาหารจากร้านค้าในท้องถิ่น และสินค้าอื่นๆ จากผู้ประกอบการในท้องถิ่น โดยที่จะมีการผสมผสานการจัดนิทรรศการและเวทีเสวนาทางวิชาการเกี่ยวกับชุมชนเมืองสงขลา เข้าไว้ในงานดังกล่าวเพื่อเป็นการเผยแพร่เรื่องราวในอดีตของเมืองสงขลาแก่ผู้มาเที่ยวชมงานดังกล่าว โดยที่งานดังกล่าวจัดขึ้นทุกวันศุกร์และเสาร์ ตั้งแต่เวลา 16.00-22.00 น.

การจัดเทศกาลเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในเมืองสงขลาเช่นนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดของ “วาทกรรมหลัก” ทั้งในเรื่องท้องถิ่น เศรษฐกิจและการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้คือความ “ร่วมสมัย” ที่แพร่หลายไปทั่วทั้งประเทศ เช่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาด 100 ปีสามชุก จ.สุพรรณบุรี การท่องเที่ยวชุมชนริมคลองอัมพวา จ.สมุทรสงคราม การท่องเที่ยวชุมชนริมแม่น้ำโขง จ.เชียงราย การท่องเที่ยวอ.เขียงคาน จ.เลย เป็นต้น ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้ก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นโดยมีจุดเริ่มต้นจากนักท่องเที่ยวและหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวในส่วนกลางที่นำเสนอทิศทางการท่องเที่ยวที่เน้นการเชื่อมขมวิถีชีวิตแบบชนซึ่งต่างจากวิถีชีวิตในสังคมเมือง อันเป็นกระแสการท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นจากเงื่อนไขและบริบทในช่วงพุทธทศวรรษที่ 2540 นั่นเอง

การจัดโครงการท่องเที่ยวผ่านเทศกาลหรืองานประเพณีต่างๆ ของท้องถิ่นเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นจากความรู้สึกโหยหาอดีตของผู้คนในชุมชน และภาวะที่ชุมชนเผชิญหน้ากับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จึงนำสู่ความพยายามในการแสวงหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งท้ายที่สุดจุดลงตัวที่สมดุลระหว่าง 2 เงื่อนไขดังกล่าว ก็คือการที่ภาครัฐและเอกชนสงขลาร่วมกัน “สร้างความทรงจำร่วมกัน” ซึ่ง “ความทรงจำร่วมกัน” ที่เด่นชัดและถูกเลือกใช้มากที่สุดคือ เรื่องราวของความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในอดีตของชุมชนชาวจีนเมืองสงขลา อย่างไรก็ตามความทรงจำร่วมกันดังกล่าว หากได้มีความหมายเพียงในแง่ของ “คุณค่า” เท่านั้น เพราะได้มีการพัฒนาต่อยอดหรือ “แปร” คุณค่าไปสู่ “มูลค่า” ได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการใช้เรื่องราวในอดีตมาเป็น “จุดขาย” เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งภายในท้องถิ่นและจากภายนอกให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดการจับจ่ายใช้สอยซึ่งเป็นการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจอีกทางหนึ่งนั่นเอง

ความพยายามในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาในปัจจุบันคือรูปแบบของ “กระบวนการ” แปร “คุณค่า” ไปสู่ “มูลค่า” อย่างชัดเจน ทั้งยังเป็นภาพสะท้อนว่าค่านิยม เงื่อนไขและบริบทในแต่ละยุคสมัยย่อมมีผลต่อผู้คนและสังคมในแต่ละยุคสมัยอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะก่อนหน้าพุทธทศวรรษที่ 2530 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบริเวณชุมชนเมืองสงขลา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวยังชุมชนชาวจีนเมืองสงขลามีชื่อเสียงรายได้ที่สำคัญของจังหวัดสงขลา ชำยังไม่ได้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับ “ตลาด” การท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดสงขลา เช่น การท่องเที่ยวในพื้นที่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันรัฐบาลไทยและหน่วยงานท้องถิ่นในจังหวัดสงขลาหวังให้เมืองสงขลา โดยเฉพาะชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาเป็นบทบาทเรื่องการท่องเที่ยว ดังที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) ได้เสนอให้เมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาและเมือง

ทำสำหรับส่งออก ซึ่งมีความจำเป็นพื้นฐาน ที่ต้องเน้นการพัฒนาสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ และมีเป้าหมายในการพัฒนาเมืองขนาดใหญ่ให้เป็นศูนย์กลางด้านการค้า การคมนาคมขนส่ง การบริหาร การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม (ครุณี บุญภิบาล, 2532: 87-88) จึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงก่อนทศวรรษ 2530 นั้น ยังไม่มีแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในบริเวณเมืองสงขลามากนัก

แม้กระทั่งในช่วงพุทธทศวรรษ 2530 การท่องเที่ยวเมืองสงขลาโดยเฉพาะในเขตเมืองเก่าบริเวณถนนสายวัฒนธรรมยังไม่ได้ได้รับความนิยมนัก มีเพียงศาลหลักเมืองสงขลาที่อาจเปิดรับนักท่องเที่ยวทั่วไป ในขณะที่การท่องเที่ยวเพื่อชม “วิถีชีวิต” หรือ “สภาพบ้านเรือนหรืออาคารเก่า” ยังไม่เป็นที่นิยม เพราะแม้ในเอกสารข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในขณะนั้นก็มักเสนอสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและโบราณสถานนอกพื้นที่ถนนสายวัฒนธรรม เช่น พลับพลาที่ประทับเขาดังกวนซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประทับเมื่อคราวเสด็จประพาสเมืองสงขลา หรือพระตำหนักเขาน้อยซึ่งเป็นที่ประทับของกรมหลวงลพบุรีราเมศวร เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล มณฑลนครศรีธรรมราช และอุปราชมณฑลปัตตานีได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, เอกสารเผยแพร่, สำนักงานใหญ่ 1/1 ซ. 2 ถ. นิพัทธ์อุทิส 3 อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา, 2531 อ้างใน ใน ปก แก้วกาญจน์ สมพร ชุมทอง, 2532: 30)

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษ 2530 หน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดสงขลาจึงเริ่มเห็นถึงข้อเด่นของชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงต้องการสนับสนุนให้พัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเพื่อตอบสนองการเติบโตของภาคธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น ดังปรากฏข้อเสนอเหล่านี้อยู่ในวิสัยทัศน์สงขลา 2555 การแปลงวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติ ซึ่งจังหวัดสงขลาจัดทำขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2539 ได้เสนอวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวไว้ว่า จะส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นทางวัฒนธรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างครบวงจร และพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว และโบราณสถานที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น (จังหวัดสงขลา, 2540: 17) ขณะเดียวกันก็มีวิสัยทัศน์ด้านสังคม วัฒนธรรม และศาสนาไว้ประการหนึ่งว่าจะสนับสนุนองค์กรชาวบ้านในการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น (จังหวัดสงขลา, 2540: 19) โดยมีแนวทางในการปฏิบัติคือ จะจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวด้านโบราณสถาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ รวมถึงจัดสร้างสถานีให้เข้าจักรยานสำหรับเที่ยวชมสถานที่สำคัญต่างๆ และจัดทำป้ายบอกทางสู่แหล่งท่องเที่ยวให้ชัดเจน (จังหวัดสงขลา, 2540: 83)

การสนับสนุนโดยภาครัฐและเอกชนให้ชุมชนชาวจีนในเขตเมืองเก่ามีความสำคัญในแง่ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น ได้เริ่มต้นขึ้นอย่างน้อยที่สุดในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ด้วยแนวคิดเรื่อง “ท้องถิ่น” และแนวคิดโหยหาอดีต แต่ถึงแม้ว่าภาครัฐและเอกชนในสงขลาจะสนับสนุนให้มี

กิจกรรมที่แสดงออกถึง “ความเป็นท้องถิ่น” เช่น การจัดงานประเพณีทำบุญฉลองศาลหลักเมืองสงขลา การจัดกิจกรรม “ถนนคนเดิน” หรือ “สงขลาแต่แรก” เพื่อแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้นเมืองสงขลา ในอดีตรวมถึงการจัดสินค้าพื้นเมืองต่างๆ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า แนวคิด “ท้องถิ่น” และ “โยหยหาอดีต” เหล่านี้ ก็เป็นแนวคิด “กระแสหลัก” ที่เกิดจากภาครัฐและนักท่องเที่ยวกจาก “ส่วนกลาง” และต่อมาได้แพร่หลายไป ยังพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ ซึ่งสะท้อนผ่านการปรากฏขึ้นของสถานที่ท่องเที่ยวที่อิงกับประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น ตลาดร้อยปี ท่องเที่ยววิถีชุมชนเป็นต้น

หลังจากความพยายามของการสร้างความทรงจำร่วมกันของผู้นในชุมชนเมืองสงขลาเริ่มประสบ ความสำเร็จในระดับชุมชนและท้องถิ่น และเริ่มมีความสนใจจากนักท่องเที่ยวกภายนอกมากขึ้น บรรดาผู้นมี ส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินดังกล่าวจึงพยายามยกระดับการใช้ประโยชน์จากใช้ “ความทรงจำร่วม” ของ ผู้นและชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาให้มุ่งไปสู่ระดับหรือขอบเขตที่สูงขึ้น โดยเฉพาะการเผยแพร่เรื่องราวใน อดีตของเมืองสงขลาสู่เวทีสาธารณะที่กว้างขวางขึ้น เช่น ในงานสงขลาแต่แรก ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2553 ก็มีการจัดเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “เมืองสงขลาสู่มรดกโลก” ซึ่งมีเชิญ ผศ.ดร.ยงชนิสร์ พิมลเสถียร รอง ประธานสมาคมอโคโมสไทย และวสุ โปษะนันท์ เลขธิการสมาคมอโคโมสไทย¹ มาเปิดเวทีเสวนา ร่วมกับชาวสงขลา (เอกสารกำหนดการงานสงขลาแต่แรก) เพื่อพูดคุยถึงแนวทางและความเป็นไปได้ในการ เสนอชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาให้ได้รับการพิจารณาจากยูเนสโก (UNESCO) เป็นมรดกโลก และต่อมา เทศบาลนครสงขลา ก็เสนอตัวเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมวิชาการนานาชาติอโคโมสไทย (ICOMOS Thailand Association) ระหว่างวันที่ 15-17 ตุลาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งการประชุมครั้งนี้เป็นการสัมมนาในหัวข้อ หลักคือ “มรดกโลก มรดกร่วม: การนำเสนอ คุณค่าและการจัดการ” (เอกสารเชิญประชุมวิชาการ นานาชาติอโคโมสไทย สงขลา 2553) ซึ่งเป้าหมายของเทศบาลนครสงขลาในการขอเป็นเจ้าภาพในการจัด งานดังกล่าวคือต้องการที่จะผลักดัน “เมืองเก่าสงขลา” ซึ่งได้แก่ชุมชนชาวจีนในย่านถนนสายวัฒนธรรม ของสงขลาไปสู่การเป็น “มรดกโลก” ในอนาคตนั่นเอง

การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาที่เติบโตมากขึ้นสอดคล้องกับทิศทางของตลาด การท่องเที่ยวในปัจจุบันที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาก ขึ้น เพราะการท่องเที่ยวในลักษณะนี้สามารถตอบสนองเป้าหมายของนักท่องเที่ยวในเรื่องการผสมผสาน

¹ อโคโมสไทย เป็นส่วนหนึ่งของอโคโมสสากล หรือ International Council on Monument and Sites: ICOMOS ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ. 1964 โดยเป็นหน่วยงานในสังกัดขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural organization: UNESCO)

การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจเข้าด้วยกันกับการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับ “อดีต” และ “วิถีชีวิต” ของผู้คน ในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและผู้คน ในชุมชนในการสร้างอดีตและความทรงจำร่วมของชุมชน ซึ่งในท้ายที่สุดสิ่งเหล่านี้ก็คือสินค้าทาง วัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวนั่นเอง

อย่างไรก็ตามมีข้อสรุปที่น่าสนใจว่าการท่องเที่ยวในเมืองประวัติศาสตร์กลายเป็นที่สนใจของ นักท่องเที่ยวเนื่องจากมีลักษณะพิเศษ คือ มีการนำเสนอรูปแบบทางวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ความ เป็นอยู่ รวมถึงประเพณี การแต่งกาย แบบแผนในการดำรงชีวิตและศาสนาของผู้คนในสังคมนั้นๆ มีรูปแบบ ของศิลปะในท้องถิ่น เช่น ภาพวาด ประติมากรรม สถาปัตยกรรม มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่โดดเด่น มีการ ดำรงชีวิตของผู้คนที่น่าสนใจ เช่น มีรูปแบบของอาคารบ้านเรือนที่แตกต่าง ผู้คนมีวิถีทางการประกอบอาชีพ ที่น่าสนใจ มีสถานที่จัดแสดงรูปแบบทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์ เมือง หรือชุมชน หอ ศิลปะ ร้านขายของที่ระลึก ศูนย์แสดงทางศิลปะแขนงต่างๆ มีประเพณี เทศกาล ทางศาสนา หรือลัทธิความ เชื่อของท้องถิ่นที่น่าสนใจรวมทั้งมีความเป็นมิตรของผู้คนในท้องถิ่น (Edward Inskeep, 1991: pp 80-85) ดังนั้นถึงแม้ว่าในปัจจุบันผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนชาวจีนเมืองสงขลาอาจเล็ง ผลเลิศจนถึงระดับโลก แต่ก็ไม่ควรละเลยเหตุสำคัญที่ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความ ต้องการของนักท่องเที่ยว และเป็นที่ยึดจำของนักท่องเที่ยวในแง่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มี ความสมบูรณ์พร้อมทั้งในแง่สถานที่ องค์ความรู้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพราะสิ่งเหล่านี้คือสิ่ง สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้คนมาท่องเที่ยวในชุมชนดังกล่าวมากขึ้น